

Maatalouden nousu ja muutos Höljäkässä viime sotien jälkeisenä aikana

Höljäkkä-päivän 2007 alustukset

Vuoden 2007 Höljäkkä-päivän teemana oli maatalouden nousu ja muutos Höljäkässä viime sotien jälkeisenä aikana. Aiheesta alustivat kotiseutuneuvos Matti Hiltunen ja pohjoishöljäkkäläinen maanviljelijä Atso Heikura, edellinen numerotietojen, jälkimmäinen omakohtaisten kokemusten pohjalta. Lisäksi Matti Herranen kertoi maanviljelyksestä Porosaaressa. Puheenvuoroista kävi konkreettisesti ilmi, että Höljäkan elinkeinorakenne on muuttunut voimakkaasti viime vuosikymmeninä ja tämä on lyönyt leimansa Höljäkan kehitykseen. Tänä päivänä maataloja on vähän ja ne ovat tuotantosunnaltaan erikoistuneita.

Höljäkan maidontuotannosta

Matti Hiltunen

Höljäkan toistaiseksi viimeiset maidontuottajat Marja ja Kauko Eskelinen lopettivat lypsykarjan pidon vuonna 2003. Tämän päivän näkökulmasta tuntuu käsittämättömältä, että puolen vuosisataa sitten Höljäkan ja Porosaaren kylässä oli yli sata taloutta, joissa oli vähintään yksi lehmä. Nurmeksen kaupungin arkistossa on mm. 1950-luvulta luetteloita maataloudelle maksetuista tuista. Kotivoin hinnanalennuskorvausten luetteloista ilmenee talouksittain lehmäluvut.

Höljäkan ja Porosaaren lypsykarjataloudet:

	Vuosi		
	1951	1956	1961
Karjatalouksien lukumäärä yhteensä	113	110	82
- näistä yksilehmäisiä	24	15	7
- näistä kaksilehmäisiä	35	32	17
- 1-2 lehmän talouksia yhteensä	59	47	24
- 1-2 lehmän taloudet % karjatalouksista	52	43	29
Lehmien yhteismäärä kaikissa karjatalouksissa	337	376	324
Lehmien keskimäärä karjataloutta kohti	3,0	3,4	4,0

Kun olot sota-ajan jälkeen vakiintuivat ja kaupoista alkoi saada meijerin pakkaamaa maitoa, lähinnä omaa kulutusta varten tapahtunut yhden ja kahden lehmän pito väheni ja seuraavalla vuosikymmenellä miltei loppuikin. Karjataloutta elinkeinokseen harjoittavien tietoja olen Nurmeksen Osuusmeijerin toimitusjohtaja Lauri Tolvasen avustuksella saanut meijerin arkistosta.

Meijeriin maitoa tuottaneiden tilojen väheneminen:

	Vuosi			
	1965	1970	1975	1980
Tilojen kokonaismäärä	51	33	16	7
- muutos Höljäkässä, %		-35	-52	-56
- muutos koko NOM:n alueella, %		-9	-37	-40
Maidon kokonaismäärä litraa	586.895	402.095		219.622
- muutos Höljäkässä, %		-31		-45

- muutos koko NOM:n alueella, %	+ 5	+6
---------------------------------	-----	----

Keskimääräinen maitomäärä tilaa kohti (litraa)

- Höljäkässä	11.507	12.194	31.374
- koko NOM:n alueella	10.509	12.146	34.055

Taulukko osoittaa, että vahva maidontuottajakylä Höljäkkä luopui lypsykarjan pidosta muuta Nurmeksen Osuusmeijerin aluetta (Nurmes, Juuka, Valtimo, Rautavaara ja osia Lieksasta) aiemmin. Noina aikoina koko alueen maidonlähettäjien määrä puolittui vuosikymmenessä, Höljäkässä jopa viidessä vuodessa.

Pisimpään maitoa tuottivat:

- Kauko Eskelinen, Ahoranta, vuoteen 2003
- Eetu Kurkinen, Mustavaara, vuoteen 1996
- Pauli Nevalainen, Nevala, vuoteen 1992
- Veikko Tauriainen, Jurtti, vuoteen 1986.

P.J. Hannikaisen Mökin laittaja -runossa on entisajan monipuolisesta talonpidosta kolmas värssy: *'Tallis oiva hevonen pannaan auran etehen. Neljä lehmää navetassa, pieni porsas karsinassa, lampahia vuonineen, määrillensä kymmenen.'* Tämän idyllin tilalle tuli erikoistuminen ja usein myös tuotantosuunnan muutos. Lypsykarjan hoito elinkeinona edellytti suurempia tuotantotiloja ja karjoja, tehokkaampia lypsykoneita, tilatankkeja jne. Niinpä yli 4.000 maidonlähettäjän määrä on supistunut Nurmeksen meijerin keräilyalueella alle kymmenenteen osaan siitä (noin 250:een), eikä niitä Höljäkän alueella ole yhtään. Kun suurimmat Höljäkän maatilojen vuosituotannot olivat 50-70.000 litraa maitoa, nykyisin tuotetaan 150.000 litraa eli kolminkertaisesti.

Aiemmin maidon lähettäminen meijeriin edellytti hevoskyytiä asemalle tai maitolaiturille. Nykyisin on autotie suunnilleen joka asumukseen talvisinkin, mutta maitoa ei ole. Mitähän nuo isät arvelisivat?

Höljäkällä oli vankka ote myös meijerin hallintoon, kun talousneuvos Viljo Herranen Porosaaresta oli hallintoneuvoston puheenjohtajana 1957-1971 ja pari vuotta pitempään vielä jäsenenä. Hän oli samoihin aikoihin myös Pellervo-seuran johtokunnan jäsen.

Maatalouden muutos

Atso Heikura

Sotaa (1939-1944) edeltävä, sodanaikainen ja sodanjälkeinen oli maataloudessa omavaraista aikaa. Mikä tiloilla tuotettiin, se pääasiassa käytettiin omalla tilalla. Pienilläkin tiloilla (1-2 ha peltoa) viljeltiin ruista ja vehnää ihmisten ravinnoksi ja tietenkin perunat ja juurikasvit oli omasta takaa. Tiloilla oli myös karjaa, lehmä, lampaita sikoja, kanoja ja hevosia. Eläimille kasvatettiin heinää, kauraa ja ohraa. Lehmistä saatiin maitoa, josta erotettiin kerma maitokoneella. Kerma kurnuttiin voiksi ja jäljelle jäänyt piimä käytettiin ruoka- ja janojuomana. Lehmät tuotti myös, jotka teurastettiin usein nuorena ihmisravinnoksi. Lampaat tuotti karitsoita, myös villaa, josta emännät neuloi sukkia, kintaita, villapaitoja ym. Nautojen nahka käytettiin nahkakenkien ja rukkasten valmistukseen. Sika tai kaksi oli myös tiloilla lihaa tuottamassa. Kanoja oli myös melkein joka taloudessa munia tuottamassa. Hevosia oli myös tekemässä pelto- ja metsätöitä. Eläimet

teurastettiin kotona aina kun tarvitsi syötävää. Kylällä oli muutama mies, joka teurasti eläimiä pyydettyä.

Siirtolaisten ja rintamamiesten asuttaminen

Kun sota oli loppunut v. 1944 alkoi 40-luvun lopulla Neuvostoliitolle luovutetulta alueelta suomalaisten siirtolaisten asuttaminen. Höljäkkäänkin tuli ehkä kymmenkunta perhettä. Valtio pakkolunasti maata puutavarayhtiöiltä ja suuremmilta yksityistiloilta ja antoi siirtolaisten perheille. Valmistaa peltoa he eivät saaneet vaan pelto oli raivattava metsästä. Pellonraivauksen ohella he rakensivat talonsa ja muut rakennukset. Myös tiet oli tehtävä, sekä maanteitä että tilusteita.

Meijeritoiminta ja maidon keräily

Meijeritoiminta oli alkanut Nurmeksessa jo aikaisemmin, nimittäin v. 1901. 50-luvun alussa oli myös Höljäkässä maidon keräily käynnissä. Silloin maitotonkat vietiin asemalaiturille hevosella, josta ne matkasi junassa Nurmeksen asemalle ja edelleen meijeriin. Siihen aikaan oli maantietkin avaraamattomia talvella eikä maitoautoja voinut käyttää ja ei kai niitä edes ollut. Myöhemmin vuosina tiet alkoi olla auki talvella ja meijerinauto alkoi kiertää reiteillä. Myös siirtolaiset alkoivat lähettää maitoa meijeriin kun olivat saaneet taloutensa karjan, karjasuojat ja pellot tuottamaan. Silloin maito kulki maitotonkissa; ei ollut tilasäiliöitä, eihän ollut sähköjäkään kaikilla kyläläisillä.

Teurastamatoiminta ja kotiteurastus

Ennen vuotta 1950 oli vähän teuraseläinten ostajia. Omaan käyttöön tarvittavat lihat saatiin teurastamalla kotona. Joku yksityinen ostaja oli kunnassa joka välitti eläimiä Etelä-Suomeen teurastettavaksi. Tuottajien perustama lihanjalostusliike Lihakunta oli perustettu ilmeisesti ennen sotia.¹ Lihakunnalla oli teurastamot Kuopiossa ja Joensuussa. 1940- ja 1950-luvulla lähetettiin eläimet Höljäkästäkin tavarajunalla Joensuuhun. Kylällä oli ostoasiamies jolle oli ilmoitettava myytävät eläimet ja hän tilasi junanvaunun johon eläimet oli vietävä määrättyä aikana. Nurmekseen oli rakennettu Lihakunnan teurastamo noin v. 1951. Se oli hyvä Pielisen Karjalan alueelle, sillä eläinten kuljetusmatka lyheni. Myöhemmin teurastamo lakkautettiin karjojen pienentyessä ja loppuessa.

Koneellistuminen

Ennen vuotta 1950 pelto- ja metsätyöt tehtiin hevosvetoisilla työkaluilla. Oli yhden ja kahden hevosien vetämiä auroja, äkeitä ja niittokoneita. Puimakoneita oli myös, jota pyöritti polttomoottori. Viljat kuivattiin seipäillä ennen puintia. Seipäiltä vilja ajettiin hevosilla puimakoneen luo puitavaksi. Puimureita alkoi olla -60-luvun alussa. Muutama traktori oli kylällä 50-luvun alussa. Myöhemmin traktoreita oli melkein kaikilla tiloilla, jotka viljelivät päätoimisesti. Traktorivetoisista työkoneista tärkeimpiä olivat aura, äes, niittokone, apulannankylvökone, ja myöhemmin haravakone, heinänpöyhin, paalaimet v. 1976. Koneita ei hankittu kerralla, vaan joku kone vuodessa tarpeen ja rahatilanteen mukaan.

Ylituotanto

60-luvulla alettiin puhua ylituotannosta ja voi- ja viljavuorista. Niinpä maan hallitus ja eduskunta päätti peltojen paketoinnista ym. tuotannon rajoituksista. Se tarkoitti että tuottajille, kuka halusi,

¹ Lihakunnan historiasta, ks. <https://www.lihakunta.fi/oktajatus/historia/Pages/Historia.aspx>. Sivulla mainitaan, että Lihakunta on v. 1903 perustettu osuuskunta, jonka jäseniä ja omistajia ovat suomalaiset lihantuottajat. Monien vaiheiden ja vuosikymmenien jälkeen alun perin kuopiolainen yritys laajeni valtakunnalliseksi.

maksettiin siitä että jättää pellot kylvämättä ja hävittää karjan. Pellon metsityksestä maksettiin erikseen korvaus.

EY (EU)

1970-luvulla ei ollut mitään erikoista. Tuottajat jatkoi elintarvikkeiden tuottamista. Pienemmät tilat suunnitteli jo luopumista maataloudesta. Vuoden 1980 lopulla alettiin puhua että Suomikin liittyisi EY:hyn. Tuottaja ja MTK (Maataloustuottajain Keskusliitto) vastusti hanketta v. 1992. Vastustuksesta huolimatta Suomi liittyi EU:n jäseneksi joka astui voimaan v. 1995.

Tänä päivänä Höljäkässä on kaksi tilaa tuotannossa. Muutamat tilat ovat vuokranneet peltonsa jatkajille tai naapuripitäjän viljelijöille.

Maanviljelyä saaressa

Matti Herranen

